

ПРИРОДНІ СТИХІЇ ЯК КОМПОНЕНТ ЛІНГВОСЕМІОТИЧНОГО ПРОСТОРУ ФРАНЦУЗЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ ДЛЯ ДІТЕЙ

Статтю присвячено дослідженню номінацій природних стихій, як компоненту лінгвосеміотичного простору французького фольклорного тексту для дітей.

Лінгвосеміотичні і лінгвокультурні властивості номінацій природних явищ, як першооснови буття, аналізуються в ракурсі міфологічно орієнтованого семіозису. На основі аналізу текстів французьких народних загадок виявлено основні семіотичні елементи, що впливають на формування національної картини світу французького етносу.

Ключові слова: семіотика, лінгвосеміотичний простір, стихія, фольклор, картина світу.

Статья посвящена исследованию номинаций природных стихий, как компонента лингвосемiotического пространства французского фольклорного текста для детей. Лингвосемiotические и лингвокультурные свойства номинаций природных явлений, как первоосновы бытия, анализируются в ракурсе мифологически ориентированного семиозиса. На основе анализа текстов французских народных загадок выявлены основные семиотические элементы, влияющие на формирование национальной картины мира французского этноса.

Ключевые слова: семиотика, лингвосемiotическое пространство, стихия, фольклор, картина мира.

The article studies the nominations of natural elements as a component of lingua semiotic space of French folk texts for children. Lingua semiotic and lingua cultural properties of nominations of natural phenomena, as a fundamental principle of being, analyzed from the perspective of mythological oriented semi-osis. Based on the analysis of texts of French folk riddles revealed major semiotic

elements that influence the formation of a national picture of the world of the French nation.

Key words: semiotic, lingua semiotic space, force of nature, folklore, picture of the world.

Постановка проблеми. У мовознавчих розвідках останніх років увага до форм існування лінгвокультурної інформації зумовлює спроби дослідити мовні одиниці на предмет особливостей фіксації ними культурно значущих явищ і характеристик буття [1]. Сучасна лінгвосеміотика оперує поняттям лінгвосеміотичного простору, який використовується у дослідженні різноманітних феноменів “омовлення” дійсності з метою вивчення індивідуальних і етнонаціональних особливостей концептуалізації світу та передачі інформації [2; 3; 6–8].

Відомо, що людина живе у світі символів та значень. Така семіотизація навколишнього світу зумовлена тим, що життєдіяльність як окремої людини, так і всієї етнокультурної спільноти пов’язана з накопиченням та впорядкуванням знань, отриманих шляхом пізнання дійсності. При цьому відмітимо активну роль самої людини в процесі семіотизації світу, оскільки саме вона у своїй креативній діяльності створює знаки та їх значення. Етнокультурна свідомість також структурована семіотичними системами, що існують окремо від психіки окремих членів певної лінгвокультурної спільноти. Отже, знання є своєрідним кодексом, набором переконань, ідеалів та цінностей, правил і норм, особливою системою поглядів на світ [4, с. 161].

Прослідковуємо ціннісне значення для французького етносу космологічних текстів лічилок, коліскових, загадок та казок. Усе, що оточувало людину, звертало на себе увагу та збуджувало фантазію: небо, зорі, сонце, місяць, дощ і хмари, вітер, грім і блискавка, зміна дня і ночі, зими й літа, світла й темряви, — усе це стало першоджерелом народної творчості з її наївною філософією й символікою, знайшовши відображення в системі міфологічних образів, що характеризується багатоманітними аналогіями, паралелями, тотожностями в різножанровій структурі фольклорних творів з вічними “діючими особами” вітру, сонця, зірок і неба, води й вогню.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В останні десятиліття вивчення складової лінгвосеміотичного простору твору посіло чи не основні позиції в лінгвістиці. Важливим є внесок у вивчення даної

теми відомих вчених у галузі міфології та символіки (Денисова С. П., Эко У., Маковський М. М., Мелетинський Е. М.), лінгвосеміотики (Греймас А. Ж., Берtrand Д., Курте Ж., Леві-Строс К.), етнолінгвістики (Єрмоленко С. Я., Залевська А. А.), психолінгвістики (Леонтев А. Н., Уфимцева Н. В.), філософії (Степанов Ю. С.), фольклористики (Пропп В. Я.).

Мета дослідження полягає у виявленні складових лінгвосеміотичного простору французьких фольклорних текстів для дітей та окресленні, на основі виокремлених лінгвосеміотичних компонентів, шляхів формування національної картини світу французького етносу.

Матеріалом дослідження обрані французькі фольклорні тексти для дітей, а саме колискові, лічилки та загадки. Корпус ілюстративного матеріалу налічує по 300 одиниць кожного жанру.

Методи дослідження. Для виокремлення значущих текстових компонентів у статті залучено методи *семантичного* аналізу, такого як *семний аналіз*, спрямований на пошук сем, які збагачують у творах мовні одиниці додатковим поняттєвим й емоційним змістом.

Наукова новизна даної роботи полягає в наступному: вперше в українському мовознавстві досліджується дитяча картина світу французьких фольклорних творів для дітей через призму семіотичних елементів, які ще до цього часу не ставали об'єктом дослідження.

Виклад основного матеріалу. До найдавніших міфів про виникнення Всесвіту належать учення про чотири першоелементи Буття — вогонь, воду, землю й повітря, які є джерелом світобудови. Виступаючи в образах одухотворених сутностей, природні стихії набувають символічних значень як у міфах, так і в фольклорних текстах — колискових, загадках, лічилках та казках. У цих текстах їх словесні символи наявні як ключові, адже відображають уявлення народу про першоджерела світобудови.

Архетипні символи першоелементів Буття знайшли втілення в усіх міфологіях й релевантні для будь-якої національної картини світу, і тому є настільки продуктивними з точки зору розвитку символічних значень (Афанасєв О. М., Маковський М. М., Мелетинський Е. М.). Кожна зі стихій має притаманні тільки їй характеристики і служить образом-символом при зображенні як природних, так і суспільних явищ.

Мовно-кодове представлення уявлень про стихії у текстах різних жанрів та епох віддзеркалюють специфіку розуміння основ буття

людиною. З іншого боку, вони демонструють специфіку людського мислення (відповідно, його потенції та обмеження), при відображенні явищ надсистемного характеру, що традиційно співвідносяться зі змістом сакральної сфери [5, с. 85].

Отже, у цій статті ми плануємо окреслити контури лінгвосеміотичного простору СТИХІЯ, визначити способи його вербалізації у французьких фольклорних текстах для дітей, на основі яких репрезентуємо національну картину світу французького етносу.

Дуже точно зазначено сутність кожної із чотирьох стихій у тексті французької загадки:

Nous sommes quatre frères en ce monde qui sont tous nés ensemble.

Le premier cours sans cesse et ne se fatigue jamais,

Le deuxième mange sans jamais être rassasier.

Le troisième boit et a toujours soif,

Et le quatrième chante une chanson sans jamais s'essouffler.

(Les 4 éléments : l'eau, le feu, la terre et l'air) [9].

Чотири стихії символічно зображені як брати (*Nous sommes quatre frères*), один із яких біжить без втоми (*cours sans cesse et ne se fatigue jamais*), чим символізує воду, другий їсть і не насититься (*mange sans jamais être rassasier*) — вогонь, третій п'є й не нап'ється (*boit et a toujours soif*) — земля, а четвертий співає, але без звуку (*chante une chanson sans jamais s'essouffler*) — повітря.

Якісні властивості кожної зі СТИХІЙ відображені у внутрішній формі відповідних номінативних одиниць. Семантичне поле лексеми *eau* містить сему “протікати”, на що вказують словникові дефініції: n. f. — corps liquide, contenant en solution ou en suspension toutes sortes d'autres corps (sels, gaz, micro-organismes etc.), très répandu à la surface terrestre (eau de pluie, eau de mer, eau du robinet etc.) [10]. Ми виділяємо прикметникову лексему *liquide* adj. — qui coule ou tend à couler [10], яка безпосередньо номінує процес протікання чого-небудь. Отже, така фізична властивість води, як здатність рухатися у просторі і часі символізує вічний часо-просторовий потік. Тому у тексті загадки компонент ВОДА вербалізується саме дієсловом, що позначає рух, переміщення — *courir* v. i. — se déplacer rapidement, dans n'importe quelle direction, sans but précis. S'écouler [10], на що вказують лексичні одиниці *se déplacer* v. t. — changer une chose de place. Changer de lieu [http://www.larousse.fr] та *s'écouler* v. p. — couler en parlant d'un fluide, d'une rivière [10].

Компонент ВОГОНЬ (“гарячий, мінливий, рухливий, той, що їсть / пече”) визначається як енергетична сутність суб’єкта, програма, що існує до матеріального втілення і входить до “первинної” реальності з надсистеми [5, с. 88]. У процесі аналізу ми виявили, що у тексті французької загадки ВОГОНЬ є символом всепоглинаючої енергії: *feu* n. m. — *manifestation d’une combustion rapide et persistante accompagnée d’émission de lumière et d’énergie thermique* [10]. Ми виокремлюємо лексему *énergie* n. f. — *force, puissance* [10], що конотує енергію, та *combustion* n. f. — *fait pour un corps de se consumer par le feu*, що вказує на процес поглинання вогнем та як результат знищення, що підтверджує дієслово *consumer* v. t. — *détruire par le feu. Être détruit par le feu* [10]. У тексті загадки ця властивість вогню передається дієсловом *manger* (v. t. — *avaler un aliment, afin de se nourrir. Ronger. Absorber des aliments* [10]), семантичне навантаження якого також позначає поглинання або зникнення: *absorber* v. t. — *faire disparaître en aspirant* [10].

Компонент ЗЕМЛЯ віддзеркалює ресурси, необхідні для виконання свого призначення. У семантичному полі цього елемента природної стихії виокремлюємо сему “вологість” як передумову родючості [8]. Земля (*terre*) — багатозначна лексема, у глобальному масштабі — це планета: *planète du système solaire habitée par l’homme* [10], людство: *ensemble des hommes, de l’humanité* [10], ґрунт, завдяки якому існує рослинний світ: *matière constituant la couche superficielle du globe où croissent les végétaux. Sol cultivable. Sol considéré comme l’élément de base de la vie et des activités rurales* [10]. У контексті земля, як ґрунт, ми виділяємо лексеми, які позначають його родючість, а саме дієслово *croître* v. i. — *se développer, augmenter de volume, d’intensité, de durée* etc. [10], що вказує на процес росту, розвитку, та прикметник *végétaux* adj. — *qui appartient aux plantes, aux végétaux* [10]. Етимологія цієї лексеми виводить наше дослідження на першооснову *vega* (n. f. (espagnol *vega*, plaine) — *dans les provinces méridionales d’Espagne, plaine fertile bordant en général le cours inférieur des rivières ou des fleuves* [10]), що означає родюча рівнина, що межує біля пониззя річок або струмків. Відповідно, ця теза підтверджує факт необхідності вологи, як головного ресурсу родючості поверхневого шару землі заради існування всього живого. Тому у тексті загадки земля персоніфікується та набуває можливості споживати воду, що ми прослідковуємо із дефініції дієслова *boire* v. t. — *avaler un liquide, absorber un liquide* [10].

Архісема ПОВІТРЯ символізує “рухоме, мінливе, дихання” [5, с. 89]. У загадці повітря уособлюється в образі брата, який співає і ніколи не задихається (*chante une chanson sans jamais s'essouffler*). Дієслівна лексема *essouffler* (v. t. — *mettre quelqu'un, un animal hors d'haleine, à bout de souffle, lui faire perdre le souffle*) вербалізує нестачу повітря, під час якої людина чи тварина задихається. Але це дієслово вжито у заперечній формі, про що свідчать прийменники *sans* (prép. — *marque la privation, l'exclusion d'une personne, d'une chose* [10]) та *jamais* (prép. *Sens négatif — à aucun moment* [10]), які конотують заперечення цього факту. Навпаки, повітря вистачає, а отже йдеться про процес непереривного дихання, який символізує достатню кількість повітря.

Таким чином, зображення в межах невеликої загадки властивостей кожної із чотирьох стихій уможливило виявлення специфіки розуміння основ буття французьким етносом.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Арутюнова Н. Д. О движении, заблуждении и восхождении / Нина Давидовна Арутюнова // Логический анализ языка. Космос и хаос. — 2003. — С. 73–97.
2. Барт Р. Введение в структурный анализ повествовательных текстов [Текст] / Р. Барт // Французская семиотика: от структурализма к постструктурализму. — М. : Прогресс, 2000. — С. 198–203.
3. Дандес А. Фольклор: семиотика и / или психоанализ [Текст] / А. Дандес. — М. : Восточная литература, 2003. — 278 с.
4. Колесник О. С. Міфологічний простір крізь призму мови та культури : [монографія] / О. С. Колесник. — Чернігів : РВВ ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2011. — 312 с.
5. Колесник О. С. Номінації стихій у дзеркалі міфологічного простору / О. С. Колесник // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Серія “Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики”. — Чернігів, 2012. — Вип. 22. — С. 84–91.
6. Pellegrino P. Spaces of relevance, times of constancy / P. Pellegrino // *Semiotica*. — 1998. — Vol. 122, № 3/4. — P. 369–385.
7. Peterson M. A. Space and language / [M. A. Peterson, L. Nadel, P. Bloom, M. F. Garrett] // *Language and Space*. — 1996. — P. 553–577.
8. Sinha Ch. Language, culture and the embodiment of spatial cognition / Ch. Sinha, K. J. de Lopez // *Semiotica*. — 2000. — Vol. 132, № 1/2. — P. 17–38.
9. Devinettes, ou, Enigmes populaires de la France [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://archive.org/details/devinette>
10. Larousse. fr : encyclopedie et dictionnaires gratuits en ligne [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.larousse.fr>